

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Naročnina četrletno 15 Din,

za pol leta 30 Din,

za celo leto 60 Din.

Posamezne številke 1.50 Din.

Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 3. novembra 1933.



Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12.

Poštočerkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Fran Radešek:

Federalizacija Velike Britanije

V predidocih člankih smo ugotovili, da so prebrati, nagle spremembe režimov in državni udari najlaže izvedljivi v centralistično urejenih državah. Tudi ustavne svoboščine, demokracija in parlamentarizem trpe silo, ki je tem večja, čim strožji je centralizem. Le-ta stvarno slabi državno upravo in ograža stalnost zakonodavstva ter zapovrstnost kulturnih, gospodarskih, pa tudi političnih pridobitev. Napredek je skoraj nemogoč, ker v taki državi nikoli ne vemo, kaj nam prinese jutrišnji dan.

Velika Britanija je država, ki se najbolj krčevito drži starih izročil in ustanov. Bogata izkustva v teku zgodovine ji dokazujejo, da je vsak napredek mogoč le iz zametka plodov dobe, ki odhaja. Vse novo se navezuje tako rekoč mimogrede in brez sile. Le pogledimo na Škotsko! Kdo, za Boga, jo je kdaj silil, da se odpove svojemu pokrajinskemu partikularizmu? Saj to vendar daje pravo pisanost in mozaik državi, da je ponosna, če so njeni državljani ž njo zadovoljni, ker jim pusti živeti in govoriti, kakor jim je ljubi Bog grlo ustvaril.

Parlamentarizem je v absolutističnih in centralističnih državah bolj ali manj odpovedal. Tudi v Veliki Britaniji ne daje več tistih rezultatov in nima več tistega pomena, ki ga je imel v preteklih stoletjih. Toda načelo reprezentativne demokracije z njej odgovorno vlado je v klasični ustavni pravni državi Velike Britanije tako globoko zakoreninjeno, da si te svetovne velesile sploh ne bi mogli zamisliti brez parlamentarizma.

Gre torej predvsem za to, da se parlamentarizem preoblikuje in poživlji v smeri čim večje razbremenitve.

Gre torej predvsem za to, da se parlamentarizem preoblikuje in poživlji v smeri čim večje razbremenitve.

Prvo tako preoblikovanje je westminstrski parlament, kot najstarejša demokratska pridobitev človeštva, prejel od francoskega narodnega zbora v letu 1789 brez vsakršne pisane izrečne ustave, medtem ko je zakonov, ki urejajo notranji razvoj ustavnosti, lepo število.

Po obliki je bila »Zedinjena kraljevina Velike Britanije in Irske« — kakor se od leta 1800 uradno imenuje — doslej unitarna država, ki so jo krepile teritorialna zaokroženost in zemljepisna lega.

Ideja narodnostnih individualitet v zmislu teze »samoopredelitve narodov« je tudi v Angliji — kakor na kratko imenujemo velikobritanski imperij — postala kri in meso. K temu je znatno prispevala vojna, pa tudi notranja oslabitev parlamentarizma glede na preobremenitev z deloma novimi nalogami, ki so vse terjale čimprejšnjo rešitev. Narodnostni pripadniki so se strnili v okviru svojega regionalnega partikularizma v združitev, četudi prvotno brez vidnega cilja kake avtonomizacije. Zveze bojevnikov so dale prvi poudarek lokalno domoljubni zavesti. Iz »samoopredelitve« ki je uspeh vojne, se je po bojevnikiških zvezvah homerulesko gibanje razvila v vprašanje nezavisnosti Irske.

V istem času, dasi nekoliko slabeje, se je začela pojavljati tudi samozavest Škotov in Valijanov.

Pokrajinske posebnosti so se razvijale že v prejšnjem stoletju. Razglasitev v »Zedinjeno kraljevino« vseh dežel je šele postopoma razvila in pokazala vse narodnostne posebnosti, ne da bi jih bila mogla odpraviti ali zatreti.

K vsemu temu pa se je tudi z upravnotehnične strani pokazala neizogibna potreba, da se celo tam, kjer še via facti decentralizacija (Škotska) ne obstaja, uvede federalizacija, da se stvarno izboljša delovna sposobnost državnega in upravnega aparata. Zakaj s parlamentarizmom je po vseh državah odrekla tudi tehnična plat vsake centralistične uprave. Številne nerednosti, ki jih je zakrivilo centralistično upravno načelo, so ubile v vseh odločilnih krogih centralizmu vsako naklonjenost.

Parlament v Westminsteru je tako preobremenjen s tekočimi posli, da je povsem nemogoče redno poslovanje. Mnoge agende so se odmaknile pred gledu parlamentarne kontrole, in čedalje bolj se čuti močan vpliv birokracije. Na srečo je birokra-

cija po pokrajinah nerazdvojno povezana s svojim prebivalstvom, s čimer se via facti uvaja stvarna decentralizacija. Iz tega je nastal strokovni angleški izraz »devolution«, ki se po njem odstopajo agende centralnih uprav v končno rešitev posameznim pokrajinskim uradom. Parlamentu pripadajoče zadeve, kar jih po svoji tehnični nezmožnosti rešiti ne more, rešuje vlada v svojem okviru, kar v tej demokratsko najbolj občutljivi državi že poraja nekak oligarhičen sistem. Iz tega sistema bi se sčasoma lahko izcinila nekaka plebiscitarno cesaristična tvorba sile, zlasti glede na položaj ministrskega predsednika, ker so prerogative angleške krone kaj skromne in le bolj reprezentativne.

Vprašanje, kako naj državoupravni aparat pravilno deluje, je že tako nujno potreben rešitve, da se državne naloge sploh ne dajo več reševati v centralistični obliki, ampak je v marsikaterem upravnem področju potrebno, da se centralna uprava cepi v več bolj ali manj samostojnih podružnic, ki polagoma prehajajo v sklop samostalne pokrajinske birokracije, ki ji manjka samo še zakonita podlaga za samostojno federativno državo.

Zaradi svoje zemljepisne lege Velika Britanija nima nobenih zunanjepolitičnih ovir, da svojo državo razdeli v federativne enote.

Ločitev Irske od Anglije ne ovira razvoja federalizacije, ampak ga utrjuje, ker izloča vse sporne zadeve, ki bi mogle postati netivo za separatizem.

V Veliki Britaniji gre razvoj državoupravne devolucije organsko in na osnovi izročila v smeri federaliziranja grofij in dežel. Škotska, ki šteje okrog 4 milijone prebivalcev, ima v svojem res domoljubnem uradništvu že sedaj popoln »self-government«, ki ga spoštuje celo kralj, ko biva v tej deželi in se celo oblači po škotsko. Tudi Wales ter grofije Durham, Chester, Lancaster (ima celo svojega ministra brez listnice) imajo že sedaj mnoge zametke bodoče federativno samostojne države. V dominionih je načelo federativne države povsod že bolj ali manj izvedeno. Kanada, Avstralija in Južna Afrika imajo celo pravico članstva v Zvezi narodov.

Angleški državnikji vedo, da je rešitev države od fašizma in komunizma, ki so gnojni tvorci na bolnem telesu, izmučenem po vojnih naporih, edi-

Glasovi iz Belgrada

(Ob »Slovenskem Beograjskem tedniku«.)

V Belgradu je izšla 15. oktobra 1. številka novega »Slovenskega Beograjskega tednika«; za izdajatelja je podpisan dr. Fran Podbrežnik, prvo številko sta uredila Stanko Mencinger in Slavko Savinšek, za drugo številko pa je prevzel glavno uredništvo dr. Vladimir Bartol. List ima 8 strani in ilustrirano prilogo (4 strani). V uvodni besedi prve številke beremo: »Tisoč let ločene zgodovine, tisoč let smo se bratje iste krvi vsak zase branili, da ne utonemo v tujem morju. Zato ni čuda, da smo prinesli v skupni dom, ki smo ga končno zgradili z brezprimernimi žrtvami, marsikaj samosvojega, vsak svoje odlike in napake. Danes, ko smo politično eno, ko urejamo notranjost našega doma, ne bi bilo prav, če bi zanemarili, kar je dobrega vzkliko v samostojni kulturni rasti Slovencev, Hrvatov in Srbov. Naša dolžnost je, da to gójimo še naprej in povežemo v višjo harmonično celoto jugoslovanske kulture. Moramo se med seboj dodobra spoznati, da se bomo znali ceniti in izogniti medsebojnim nesporazumom... Namen »Slovenskega Beograjskega tednika« je vršiti kulturno reportažo med Beogradom in Ljubljano, obveščati Slovence o tem, kaj se misli in piše v Beogradu in obratno.« Nadalje hoče SBT poročati o življenju Slovencev v Srbiji. Da pa seznaniti tudi belgrajski kulturni krog s slovenskimi vprašanji, bo ta tednik imel stalno eno stran v cirilici. V prvi številki so na tej strani objavili članek o lanskem sporu pri »Ljublj. Zvonu« ter odgovor »Ljublj. Zvonu« dr. Skoku.

V prvi številki dokaj obširno poroča, kako je pisal zagrebški dopisnik belgrajske »Pravde«, dr. Ivan Nevistić, o raznih sporih o slovenstvu. Dr. Nevistić je docela pobratim dr. Skoka, katerega v posebnem članku »Jezik ali duh« (v »Pravdi«) brani pred napadom »Ljublj. Zvona«, ki je v 9. številki odgovoril Skokovemu napadu. V tem odgovoru »Ljublj. Zvonu« pravi dr. Nevistić, da naj »ozkosrčni slovenski književniki mirno in brez razburjanja« poslušajo modrijane in »širokogrudne ideologe«, ki dokazujejo, da gre kulturno edinstvo »svojo prirodno pot in tega procesa izenačevanja ni mogoče v ničemer zaustaviti, čeprav smo počasnejši kot bi bilo treba. Današnjim zaustavljačem tega naravnega procesa je treba najbolj zameriti njihovo moralno napako: ker svoje intimno separatistično čuvstvovanje prikrivajo s plaščem verbalističnega unitarizma«.

V tem novem tedniku beremo tudi, da je isti Nevistić v »Pravdi« hudo napadel ameriško-slovenskega pisatelja Louisa Adamiča, ker je ta v neki ameriški reviji pisal, »da Jugoslavija ni noben del Češkoslovaške, da v tej Jugoslaviji žive trije narodi, Hrvati, Slovenci in Srbi, ki se razlikujejo po temperamentu, veri, običajih, nošnjah, tradiciji in sploh po vsem.«

In isti Nevistić je v isti »Pravdi« (katere, kakor vidimo, obilno zalaga s svojimi jugoslovenskiimi članki) zapisal tudi te-le besede: »Od prvega dne življenja te naše države smo imeli vedno, pa tudi preveč bučnih deklamatorjev jugoslovanstva. Toda kaj so napravili in kaj delajo ti naši politični Jugoslavlani, kadar so imeli in kadar imajo v rokah kladivo in nakovalo? Kaj so naredili za formiranje unitaristične zavesti in zgraditev duhovnega edin-

stva? ... Od prvega začetka pa prav do danes se je vse naše kulturno življenje organiziralo in razvijalo tako, kot da je Jugoslavija neki provizorij; razvijalo se na principu treh narodov in zavarovanja vsakega naroda posebej. Pričelo se je, oziroma nadaljevalo v treh in v tej smeri so dirigirali vsi trije centri, drug od drugega z manjšo širokogrudnostjo in z manj koncesijami.« V takem tonu nadaljuje svoje »političnih deklamatorjev jugoslovanstva«, ki pravi o njih, da »tehtani na tehtnici svojega stvarnega dela in njegovih impulzov, padajo nazadnje na mero in linijo »sintetičarjev«, ki ljubosumno pazijo, da se ne bi izgubile »zgodovinske in narodne individualnosti« ...

Tako očita zagrebški Nevistić preko belgrajske »Pravde« tem ljudem njih neuspehe, a jim jih očita vendarle nekoliko krivično. Saj je bilo hotenje teh deklamatorjev vendar zmerom zelo močno, in marsikaj so tudi izvedli in skušali izvesti. Toda Nevistić očita rajši njim, kakor pa da bi doma pogledal okrog sebe in še čez Sotlo k nam.

Vse citate smo vzeli iz SBT, ki smo mu hvaležni, da nas je opozoril na te stvari. Če ima SBT, kakor pravi v uvodni besedi, v svojem načrtu, vršiti kulturno reportažo med Beogradom in Ljubljano, obveščati Slovence o tem, kaj se misli in piše v Beogradu in obratno, mu bomo še bolj hvaležni, če bo skušal predvsem predstaviti Belgradu naše želje in zahteve povsem pravično, da se seznaniti tudi Belgrad z nami, kakor smo se mi že vsa leta po združenju spoznavali z njim. Tako bi »Slovenski Beograjski tednik« postal Belgrajski Slovenski tednik.

Kakšne pa so prav za prav smernice tega tednika, to bomo spoznali šele po več številkah.

nole v širokih avtonomijah,
vinskih enot in narodnostnih skupin.

zgodo-

Anglija ozdravila s federativno ureditvijo in s tem
okrepila svojo notranjo moč in svoj svetovni imperij.

interes na tem, da ostane meja med Slovenci to in
onstran Mure čim vidnejša. In Budimpešta blago-
hotno gleda na nje, saj je tako posebno gospodar-
stvo predstraža madjarskega gospodarskega in na-
rodnega imperializma.

Vprašanje Slovenske Krajine

I.

Divide et impera.

Pri izvajanju svojih imperialističnih načrtov se Slovencem sovražni narodi zlasti poslužujejo naslednjega trika: Posameznim delom slovenskega naroda dopovedujejo na vse mogoče načine, da so neko posebno pleme, ki ima povsem drugačen značaj kakor ostali Slovenci in da o narodni skupnosti ne more biti govora. Na ta način so nastale na primer krilatice o »nedeljeni Koroški«, štajercijanska miselnost, na ta način so skoraj raznarodili Italijani beneške Slovence ter se poslužujejo istih metod tudi proti Slovencem v zasedenem ozemlju. Da pa so bili Madžari v tem pogledu nedosegljivi mojstri, ni treba posebej naglašati, saj je znano, da so siloma zatrli vsak poskus prekmurskih Slovencev, približati se svojemu naravnemu zaledju.

Na žalost so sledovi te politike v Slovenski Krajini še danes mnogo vidnejši, kakor se v Sloveniji splošno misli. Ko sem prišel pred leti v Slovensko Krajino, sem se seznanil z madžarsko raznarodovalno taktiko najprej po naključju, da se mi je približal neki, sicer povsem resen gospod, ki mi je pripovedoval, da Prekmurci niso Slovenci, da so poseben »vendski narod«, ki nima s Slovenci skoraj ničesar skupnega. Posebno je poudaril, da se ne bo nikoli posrečilo prestopiti prepada, ki se zija med narodom to in onstran Mure. Zanimal sem se za ta čudni nauk, pa sem izvedel, da se je našel celo neki profesor, po rodu Slovenec iz Prekmurja, ki je napisal »znanstveno« knjigo o tem, da so »vendi« poseben narod, ki izhaja od vandalov.

Take praktike se zde morebiti komične in tudi meni se je zdela cela stvar vse prej kakor pa resna. Nekoliko drugače pa sem začel gledati na stvar, ko sem natančneje opazoval življenje naroda na eni ter kretanje nekih plasti prebivalstva na drugi strani. Prav posebno pa sem bil presenečen, ko mi je prišla pred oči številka tednika »Novine«, v kateri se znani in sicer zaslužni bojevniki za Slovensko Krajino, gospod Klekl, ogreva za ohranitev dialektičnega tiska in občevalnega jezika z obrazložbo, da prekmursko narečje ni slovensčina, temveč je poseben jezik, ki prehaja v srbohrvaščino. Iz tega razloga da bi bilo škoda opustiti tiskano besedo v tem jeziku.

Ako zavzema celo gospod Klekl tako stališče, se ne smemo čuditi, da poudarjajo nekateri, zlasti gospodarski krogi na vsa usta, razlike, ustvarjene po madžarskem nasilju. Pa si mislimo: kaj zato, saj je to staro pokolenje, ki bo izumrlo in z njo bo izginila tudi njegova miselnost. Toda tragika celega vprašanja je baš v tem, da se pojavljajo celo med najmlajšim pokolenjem, vzgojenem že v slovenskih šolah, podobne težnje.

Niso ti najmlajši ljudje krivi sami. Krivi so tisti, ki so jih pitali v šolah z nekim namišljenim idealom, niso jim pa pokazali tja, kamor je kazal že Kuzmič, to je na Slovenijo. Smelo trdim, da so njih vzgojitelji krivi, da je najmlajše pokolenje od slovenskega kulturnega občestva oddaljeno bolj kakor pa pred stoletji Kuzmič in njegovi nasledniki. To naj bo opravičilo tega pokolenja; toda naj le-to nikar ne misli, da sme zaradi napak nekih ljudi ali tudi celega pokolenja v svoji navno-sti nemoteno odpirati in dražiti rano, ki bi morala biti že davno zaceljena.

II.

Made in Hungaria.

Ko so prišli leta 1919 Slovenci čez Muro v Slovensko Krajino, so prišli v imenu zmagovite zapadne demokracije in z nalogo, zanesti idejo demokracije in njene institucije tudi v te kraje. Našli so za nas le težko razumljive razmere. Propadajoči fevdalizem se je pravkar pričel umikati mlademu kapitalizmu, ki je z odprtimi rokami prevzel največjo dediščino prvega, to je princip

„Val“

Pripadniki oficialnega jugoslovanstva med akademsko in srednješolsko mladino izdajajo mladinsko revijo »Val«. Reviji se močno pozna, da v njej sodelujejo le člani ljubljanskega JAKD »Jadrana« in da na napredni strani niti domoljubna gesla, kot je na pr. sklicevanje na Ciril-Methodovo družbo, ne vlečejo več. Vse bučno dokazovanje o sreči in nesreči slovenstva nič ne pomaga. Tistih, ki vedo, kaj je danes slovenstvo kot kulturni in politični etos, vsa patetična retorika ne more več prepričati. Zato se ne čudimo nad idejno šibkostjo, namišljenim heroizmom in zastarelim slogaštvom, ki veje tu in tam iz revije. Kar ni pristno, ni izraz resničnega in zdravega življenja. Zato tudi valovanje tega »Vala« niti na površini ne bo zagrabilo!

izkoriščanja slabših do zadnje skrajnosti. Slovenska inteligenca je nato res do neke mere uveljavila demokratična načela. Odpravila je nečloveški način postopanja v raznih uradih, kjer je mogel preprosti človek govoriti z »gospodi« samo tedaj, če ga je priporočil sluga. Razumljivo je, da ga je tudi ta priporočil samo tedaj, ako se je prosilec globoko ponižal. In še tedaj, če mu je uspelo približati se mogočniku, je moral z njim govoriti po tolmaču, nakar je po kratkem razgovoru zletel zopet na plan. To je naše uradništvo odpravilo in res je, da si lahko vsakdo išče svoje pravice pri kateremkoli oblastvu. Tudi tista suženjska ponižnost pred »gospodo« izginja in po malem se vendar le uveljavlja načelo, da je človek človeku v občevanju ravnopraven. Toda ostalo je le pri tej zunanji zmagi, medtem ko naša inteligenca jedra suženjskih verig ni zadela.

Mladi kapitalizem je v povojni konjunkturi zmagovito zavihral nad ruševinami fevdalnega gospodarstva. Denarno gospodarstvo se je uveljavilo na vsej črti. Toda vam v Sloveniji se bodo zježili lasje, ako vam povemo resnico, da pije oduševstvo tukajšnjemu prebivalstvu kri v taki meri, kakor morebiti nikjer več na Balkanu. 20 do 25% obresti so za kmečka posojila pravilo. To pomeni, da mora kmet, ki je zašel oduševskim pijavkam v past, po kratkem času zapustiti svojo grudo in iti po svetu. Pa ne mislite, da so to osamljeni primeri. Nasprotno, redki so kmetje, ki morejo svobodno dihati.

Način, kako lovi ta kapital svoje žrtve, je sledeči: Po deželi je polno raznih odušev, recimo tudi Židov, ki dajejo ljudem svoje blago, pijačo itd. na up. Tudi priložnostna malenkostna posojila so zelo pogosta. Žrtve seveda ne vodijo nikake evidence nad tem, kaj jim je njih »dobrotnik« dal. Ko meni »dobrotnik«, da je žrtev že precej v mreži, jo stisne sam ali po svojem zastopniku, češ, plačati je treba. Denarja seveda ni pri roki, torej boš podpisal menico. Samoumevno je menični znesek za 100 procentov višji, kakor ga je dolžnik prejel. Dan pozneje se nahaja ta menica že pri denarnem zavodu, ki zapoje drugo kitico žalostne pesmi. Tudi ta zahteva plačilo, žrtev prosi odloga in denarni zavod ureja svoj posel tako, da »reši« žrtev s tem, da dovoli proti vknjižbi kreditne hipoteke (katere v Sloveniji menda nobeden kmet nima) v okviru te hipoteke kredit. Kmet ima torej pri denarnem zavodu tekoči račun. Dajanje so sledeče: Obresti 14 odstotkov letno, provizija 5 do 6 odstotkov letno, nadalje prispevek k upravnim stroškom itd. Praviloma se torej obrestujejo posojila nad 20%. Ako kmet ne more plačati obresti, nič zato: priprišejo se glavnici, nato obrestne obresti in konec je čez 3 do 4 leta neizogiben polom med jokom lačnih otrok.

Take in podobne orgije praznuje kapital v Slovenski Krajini. Odtod nepopisno gorje po preobljudenih vaseh in stranskih ulicah večjih krajev, po centrih pa naravnost razvratno razkošje. Nosilci tega sistema pa so Židje in oni domači, madžarsko usmerjeni gospodarski mogočniki, ki tako radi poudarjajo posebnosti Prekmurja, njega madžarsko označbo itd. Vtisk, ki sem ga dobil o položaju, je ta, da se je židovska spretnost združila z okrutnostjo madžarske vzgoje, in da ima pošast, ki gazi v krvi dobrega slovenskega ljudstva dvojen obraz: eden je židovski, drugi pa mongolski.

Obe sodišči v Beli Krajini komaj zmagujeta naval izvršb. Ako bi slučajno ne bilo zakona o zaščiti kmetov, bi morala danes izkreveti najmanj polovica Prekmurja. Ko razmišljate o odpravi te zaščite v Sloveniji, naj se to nikar ne zgodi v Slovenski Krajini.

Kar sem navedel kot primer, je samo en člen v verigi, ki stiska danes bedno prekmursko ljudstvo. Stotera so pota, ki vodijo do istega cilja, kakor je pač današnje gospodarstvo sestavljeno iz mnogih vej. Vsi členi te verige pa so enako kruti.

Nosilci tega sistema so vrhu vsega gorja, ki ga povzročajo, neverjetno drzni. Ako jim preprosti človek potoži gorje, ki je zadelo njega in celo pokrajino, bodo brez nadaljnega pokazali čez Muro, češ od tod so prišli krivci. Pri tem se poslužujejo sredstev, ki kriče po peresu kakega Uptona Sinclaira, počeniš z izrabljanjem najnižjih nagonov množic, njih alkoholiziranja, podkupovanja, strahovanja z gospodarskim poginom, izkoriščanjem nevednosti itd., samo da odvrnejo od sebe sum, da so oni krivci. Seveda molče skrbno o tem, da je na Madžarskem, v domovini teh metod, še dosti huje. Molče tudi o tem, da v Sloveniji taka zločina sploh ne bi bila mogoča. O, dobro vedo to, zato pa so storili vse, da se slovensko združništvo ni razširilo, kakor bi se moralo, da se gospodarsko življenje ni vzporedilo s slovenskim, zato store še danes vse, da ohranjajo videz gospodarske in narodne posebnosti Slovenske Krajine. Edino oni imajo

Tudi »prišleki« so krivi. Krivi, ker niso izpolnili svojega demokratičnega poslanstva in četudi s surovo silo razbili te madžarske kule. Krivi so, ker se niso poslužili niti pozitivnih zakonov, ki imajo namen, preprečiti izkoriščanja, kakor so zgoraj opisana. Največ pa so krivi zaradi tega, ker so se z madžarskimi »vitezi« celo sprizajzili in sklenili z njimi kompromis. Še več, namesto da bi slovenska inteligenca razbila ta sistem in ga nadomestila s svojim, je podlegla samo ofenzivni sili madžarsko-židovskega kapitala ter stoji današnji dan že v veliki meri naravnost v njegovi službi, izdajajoč tudi najsvetejša narodna čuvstva. To je zgodovinska krivda slovenske inteligence.

Zvonovi, ki danes pojo mrtvaško pesem stotrim prekmurskim domovom, so budimpeštanski zvonovi. Med to ubrano harmonijo se oglašajo sem čez Muro počeni glas kompromisnega zvona, zvona neizpolnjene zgodovinske naloge.

III.

Szinhazi Elet.

Je povsod po svetu tako, da ljudje, ki vzdržujejo barbarske sisteme, kakor je opisani, po navadi niso nosilci globoke kulture. Kultura, ki jo uživajo in širijo, je dosledno šlagerska. Tudi pri nas je tako.

Stopiš v kavarno, v gostilno, v zasebno hišo, povsod ti udari v oči glasilo te šund-kulture: Szinhazi elet. To pomeni: gledališko življenje. Je to nekaj magacin v obliki nemških podobnih glasil, pa tudi hrvaških, na pol modno, na pol lascivno, skratka, kič, kakor si ga lahko vzamete za vzor. Drugačno kulturo boš težko kje zasledil. Pa sem nedavno čital v »Sloveniji«, da naša kultura ne more nadomestiti te kulture. Za Boga, zganite se vendar, vi pisuni tam v Ljubljani, napišite nekaj šunda, izrežite nekaj fotografij filmskih žensk, tiskajte in pošljite nam, da zamašimo to vrzel.

Greš po cesti, pa ti udarja hreščanje zvočnikov na uho »Hallo, hallo, Budapest egy«. Ves božji dan jim svirajo cigani, vmes različni zamorsko-židovski šlagerji, pa zopet polblazen šovinistični govor. Kake opere ne čujete zlahka, to bi bilo pretežko. Kake druge postaje ne bodo odprli, saj jim ne more nobena nadomestiti budimpeštanske, tako pravijo. Nobena izmed evropskih postaj!

Res je, da organizacijske sposobnosti ni vredno, da bi ga omenjal. Saj ne pošilja v svet niti dvajsetine kulturnega dogajanja naše kulturne duševne centrale. Toda naj bi bil še tako nepopoln, tukajšnja szinhazi gospoda bo naš radio briskirala. Briskirala tako, kakor briskira vse naše kulturne prireditve, koncerte, gledališke predstave, pa naj si gostujejo pri nas naši najboljši ljudje, ki se mirno lahko vzporedijo evropskimi. Pač niso Madžari.

Naša inteligenca tega seveda ne bo izpremenila. Tudi ona briskira slovensko kulturo na vsej črti. Nje nosilci so naši »mali ljudje«, bodisi tukajšnji rojaki, bodisi prišleki. V tem pogledu vsa čast jim.

Skušal sem orisati razmere, v katerih se danes duši Slovenska Krajina. Moj čopič je moral vleči karakterne črte, zato seveda nisem mogel jemati obzira na poedince. Zlasti glede Židov pripominjam, da mi je prav dobro znano, da se tudi velik del židovskega prebivalstva zviha v kleščah madžarskega imperialističnega kapitala. Poudariti moram tudi to, da sem spoznal zlasti med mlajšimi Židi mnogo ljudi, ki so vredni vsega spoštovanja. Vendar pa stoji židovsko prebivalstvo tako strnjeno za svojim vodstvom, da opazovalcu razlike ne padajo v oči. Na njih samih je, da razčistijo položaj v svojih vrstah ter brez pridržka priznajo naši bitnosti tisto mesto, ki ji gre. Odklanjam pa seveda odločno očitek kakega rasizma. Kaj takega menda nobenemu Slovincu ne pade v glavo.

Ko sem nedavno v »Sloveniji« pisal o tukajšnjih vprašanjih, je naletel moj članek na razumevanje in priznanje med duševno elito to in onstran Mure. Bil je pisan iz ljubezni do te zemlje in naroda. Na tej ljubezni se ni izpremenilo ničesar, dasiravno sem prejel od siromakov, upijanjenih in naščuvanih od szinhazi, pa fudi neke druge gospode, nedavno udarec po glavi in ploho kamenja kot nagrado.

J. Stante.

»Slovenija« se zavzema za pravo, čisto demokracijo v javnem življenju, za to, da se v praksi uveljavijo načela, ki se v teoriji proglašajo kot vodilna. Odločno borbo hoče voditi proti vsakemu slepomišenju v načelnih vprašanjih in proti dvoživkarstvu v narodnem življenju.

Odgovor gospodu O. R.

V 43. številki »Pohoda« razpravljate precej obširno o potrebi novih metod pri vzgoji naše mladine, ki naj bi se ne vršila le na področju šole. Med drugim omenjate, da se ni treba strašiti nasilnega poseganja v območja, ki pripadajo v prvi vrsti le staršem.

Kot družinskega očeta me zanima zlasti odstavek, kjer obljublja — po vašem mnenju očitno edinozveličavne — spartanske metode vzgoje, čeprav bi bile te v nasprotju z namerami staršev.

Gospod O. R., edino starši vedo, koliko je treba truda, skrbi in zopet skrbi ter številnih vsakodnevnih žrtev, da se spravi dete na noge. Zato — oprostite — je povsem razumljivo, da so starši v prvi vrsti in najbolj upravičeni in legitimirani do vzgoje otrok. Če bo šlo po vašem, bo še mnogo več samcev, oziroma zakonskih parov brez otrok, ki se danes v teh ozirih najbolj širokoustijo.

Če moramo izpolnjevati razne dolžnosti do naših otrok, je razumljivo, da nam pripadajo neke pravice, katerih ne odstopimo nikomur! Vi si prilasčate pravice, ne da bi izvrševali najmanjše dolžnosti do družine. To je bil pravi vzrok propada Sparte.

Vam in vaši miselnosti sorodnim ljudem ni treba gledati nepotrebnega, brezplodnega in barbarkega pokončavanja truda in dela v vojni, ki zapostavlja starše vse življenje in na katerega grade starši tudi vse upe in nade.

Kakor hitro boste vi v naši koži, se boste lahko prepričali, da takega konca vsega življenjskega truda in skrbi ni lahko prenašati.

Sleherni, pa naj bo še tako ubog člen vsake oborožene sile, ima starše, svoje, ženo in otroke, ki vise z vsakim utripom svojega srca na obstanku, oziroma nehanju svojca. Zato moramo imeti vse grožnje in pozivanje na boj za najbolj brezvestno demagogijo.

Preteklo svetovno vojno so nam slikali kot osvobodilni boj nešteti narodov, v bistvu je bila pa le gospodarski konkurenčni boj med Anglijo

in Nemčijo; osvobodilni boj raznih narodov je bil le sekundarnega pomena.

Kdo je imel prav za prav pravo korist — in to brez vsakih žrtev — od vsakega in tudi svetovnega klanja vam bo mogoče tudi znano. Eden od teh je nedavno lahko rečemo poginil na francoski rivijeri (Zaharov in slični).

Sicer pa gospod O. R. in vsa podobna gospoda, prilike imate več kot preveč, da pokažete svoje domoljubje s tem, da vzgajate po spartansko lastne otroke; šele potem boste lahko govorili o problemih, o katerih vam je znana za enkrat le teorija. Ja, pa, teorija in praksa! Zanjega vam primanjkuje.

In še nekaj!

Znana vam je mogoče zgodovina in žalostni prepad oligarhične Sparte; če je ne bi v sredini preteklega stoletja na novo pozidali, bi danes skoraj ne našli sledu nekdanjega ozemlja Sparte. In njena duhovna dediščina?

In Atene!

Propileje, Akropola, Partenon, imena Fidej, Praksitel, Poliktet; Demosten; Ptolomej; Platon, Sokrat, Aristotel; Sofoklej, Euripid, Aristofan; Aristid, Periklej, Temistoklej; Tukidid; Hipokrat; Miltiad in znatno število drugih, do danes nedosežnih duhovnih veličin, nam nazorno dokazujejo duhovno, politično in gospodarsko premoč tačasnih grških držav z demokratično ustavo, med katerimi so bile najvažnejše Atene in njeni duhovni potomci.

Maraton tudi ni nič manjšega pomena kot Termopile!

Kako mala je v tem primeru Sparta, ki je le za kratko in ne preveč slavno dobo igrala vodilno vlogo v stari Grški. Zato nam Sparta in njene vzgojne metode ne morejo biti vzor; zgodovina nam to trditev potrjuje.

To bi vam moralo biti kot šolanemu človeku tudi znano! Ali morda ne? Zakaj potem take grožnje?!

op.

OPAZOVALEC

Mimogrede

— Neki Mirko Banić je izdal v Parizu knjigo »Crucifiés au carrefour, La Yougoslavie vue par un Croate«. V poročilu o tej knjigi v »Jutru« beremo tudi te-le stavke; ki so morda citat iz knjige: »Vse naokrog smo svedoki dogodkov, spričo katerih izgleda spor za čisto ali »usmerjeno demokracijo« malenkosten, če ne že smešen. Vidimo, kako padajo na vseh straneh pod neizprosno težo socialnih, predvsem pa gospodarskih udarcev, ponajveč ob navdušenem pritrjevanju narodov stebri demokracije. Demokracija je res najidealnejša vrsta oblike vladanja, toda ustvarjena je le za dobre čase, ko je gospodarski, politični in socialni red v popolnem ravnovesju, ona je režim socialne idile. (Podčrtalo »Jutro«!) Ko pa mine ta idila ter napočijo nemirni dnevi in pride doba socialnih in gospodarskih potresov, tedaj se mora demokracija umakniti drugi čvrstejši obliki. Za to resnico je vedel že republikanski Rim, ki je imel za čase, ko je država zašla v nevarnost, diktaturo kot državno politično ustanovo, enak položaj je podelila Francija Clémenceauju med vojno, v današnji dobi pa vidimo, da se skoraj ves svet rešuje pred demokracijo v čvrstejše politične oblike. Poglejmo le Rooseveltovo Ameriko, Mussolinijevo Italijo, Hitlerjevo Nemčijo, Horthyjevo Madžarsko, Dollfusovo Avstrijo, Pilsudskega Poljsko, Kemalovo Turčijo, Azanovo Španijo itd. Izjemni časi zahtevajo izjemno stanje.«

Jugoslovanske državne železnice bodo povišale vozne cene za tretji razred, le na tistih progah pa, kjer dela železnicam konkurenco avtobusni promet, se bodo vozne cene znižale. Od Ljubljane do Belgrada si plačal za III. razred 203.50 Din, od 1. novembra dalje pa boš plačal 225 Din, torej znaša podražitev nad 10%! Cena za brze vlake se bo tudi za približno 10% — znižala, najmanjša vozina na brzih vlakih pa bo znašala za III. razred 32 Din. Do Škofje Loke si plačal zdaj III. razred 19 Din, po 1. novembru pa boš plačal 32 Din, ali pa boš rajši sédel na avtobus. Tuji na Bledu so plačevali, doslej za brzi vlak Bled—Bohinjska Bistrica 14 Din, poslej bodo plačali 32 Din. (Prav te dni smo brali številke, ki dokazujejo, da se tujski promet veča. Zaradi tega povišanja?) Cene za I. in II. razred ostanejo neizpremenjene, tudi pri potniških vlakih. Zvišale so se samo vozne cene III. razreda potniških vlakov. Zakaj? Uprava upravičeno trdi, da se 95% potnikov vozi v tretjem razredu in da se bo zaradi tega to povišanje najbolj poznalo. Uprava pa tudi ve, da se vozijo v tretjem razredu siromašnejši ljudje, ki so v tem najbolj prizadeti. Obenem upa tudi uprava, da bo mnogo teh siromašnejših potnikov s povišanjem cen privabila v II. in I. razred. (Tudi pri večkratnih podražitvah tobaka so podražili le slabše vr-

ste cigaret, ker se pač teh največ proda. Boljših cigaret niso podražili.)

— Prav te dni beremo v listih, da je uprava češkoslovaških železnic znižala vse vozne cene za potniške vlake za povprečno 9%. Na krajših progah za 6%, na daljših do 20%. Znižala je tudi cene I. in II. razreda. Razmerje med cenami I., II. in III. razreda je bilo doslej kakor 1 : 1.5 : 2.5, poslej bo kakor 1 : 1.3 : 2.

— Zapisali smo že v našem listu, da je Protituberkulozna liga iz Maribora z različnimi razglasili po ameriških slovenskih listih vabila naše izselnike, naj s prispevki pomagajo zgraditi bolnišnico za jetične bolnike. Teh oklicev čehiški slovenski dnevnik Prosveta« ni hotel objaviti, marveč je o tem napisal uvodnik, kjer je pojasnil svoje stališče: izselniki so sami v hudih stiskah, njih organizacije jedva životarijo in podporne organizacije pomagajo le stežka svojim članom, za katere skrbeti jim je dolžnost. Zaradi tega list takih apelov v teh časih ne more objavljati, pač pa pravi, naj bi prevzela skrb za javne zdravstvene naprave država sama. Dne 18. oktobra pa je isti dnevnik spet objavil uvodni članek o tem. Pravi, da so spet prejeli pismo od iste lige, naj vendar zbirajo za bolnišnico v starem kraju. Liga jim svetuje, naj povišajo naročnino za svoje publikacije, povišek pa namenijo skladu za bolnišnico. (Ta liga pač ne ve, kako težko vzdržujejo naše izselniške organizacije svoje liste, ki stoje tik pred tem, da prenehajo izhajati, in da ostanejo naši izselniki brez tiska v svoji materinščini!) »Prosveta« ob tej priliki ponatiskuje neki članek iz »Jutra«, ki smo ga brali tudi mi. V njem beremo: »V našem listu se je že pisalo o skrajni potrebi zgradnje bolnišnice za bolne na pljučih. Apeliralo se je na banovinski svet in na narodno skupščino, naj položijo vsaj temeljni kamen za ta prepotrebni zavod, brez katerega je vsako uspešno delo v boju proti tuberkulozi sploh nemogoče. Apel pa je žal ostal brez vsakega odziva. Priznamo, da je finančno stanje banovine kakor tudi države vse prej nego ugodno. Toda pri tem vprašanju gre tudi za dobro voljo, ki naj bi jo pokazali banovina in država, in pa za dober zgled, ki naj bi ga s tem dali drugim institucijam, pa tudi privatnikom... Narod si mora torej sam pomagati. Kakor smo si Slovenci ustvarili in si bomo ohranili razne kulturne in gospodarske ustanove, prav tako si bomo morali pri teh razmerah zgraditi bolnišnico za bolne na pljučih sami. Imamo dve veliki industrijski središči, Jesenice in Trbovlje, v katerih je tuberkuloza najbolj razširjena in v katerih ta bolezen naravnost onemogoča razvoj zdravega naraščanja... V preminogih revirjih vlada danes najhujša beda, lakota in tuberkuloza. Milijone dobička so že dobili lastniki, tisoči delavcev so pa dali svoje zdravje, svoje življenje za te dobičke. Sto in sto nedolžnih otrok danes strada, hira in umira na tuberkulozi. Kje je usmiljenje? Kje je ljubezen do bližnjega? Kje je vest?... In »Prosveta«, sklicujoč se na to, kar

neverjetno iskreno »Jutrovo« izjavo, se upravičeno čudi: banovina ne more zgraditi bolnišnice, država ne, industrijski baroni, ki jim je dala Slovenija milijonske dobičke, niso dali še niti beliča, ljubljanski bankirji tudi ne. »Oni tamkaj nočejo! Ampak mi v Ameriki — izbičani od depresije in sami v največjih stiskah — naj pomagamo zgraditi bolnišnico!« — Lahko jim verjamemo in razumemo njih stališče: oni imajo tisoče bolnih v svoji sredi in tisoče sestradanih, ki so vsi navezani le na svoje organizacije, ki so si jih ustvarili sami in jih s težavo držijo, da jih ameriška huda kriza ne pomete. Oni so naši izselniki in ameriški priselniki! Navezani so le nase!

Fašistične volitve

V Nemčiji se bodo v kratkem vršile volitve za državni zbor, kakor se imenuje nemški parlament. Te volitve bodo nekaj izrednega: postavljen bo samo ena lista, lista državne hitlerjevske stranke. Vse druge stranke je Hitler razpustil ali pa so se same razšle, svoje člane pa pognale v Hitlerjevo stranko. Ta stranka ima absoluten vpliv na državne posle in tega vpliva si režim tudi ne bo dal vzeti. Zakaj torej sploh volitve? Edina stranka ima ves vpliv na državo, tako da nihče ne more razločevati, kje se neha strankarska in kje se začne državna politika, edino ta stranka bo postavila svoje kandidatne liste; »zmaga« ji je kajpada zagotovljena. Toda ta zmaga ne bo zmaga. Kjer ni nasprotnikov, kjer ni borbe, tam ni zmage; in če manjka v volitvah protikandidatov, ni volivne borbe, in brez volivne borbe ni nobenih volitev. To je samo igra. S tem pa še ni rečeno, da bi nemške državnozbornske volitve potekle brez boja. Boj hitlerjancev bo veljal volivni abstineneci: po številu oddanih glasov naj sodi svet, da je večina Nemčije za to edino stranko in sedanji diktatorski režim! In tudi glede tega smo prepričani že vnaprej, da se bo večina volivnih upravičencev volitev udeležila. Svet namreč predobro pozna metode fašistične diktature, s katerimi se zagotavlja večina. Malomeščanom bodo natrobili v ušesa, da gre za obstoj in državno edinost Nemčije, preproste množice pa bodo tirali na volišča z grožnjami, nasiljem in obljubami. In da bo »zmaga« tem bolj veličastna, bodo režimski ljudje na voliščih skrbeli, da bodo številke privili navzgor, da bo večina tem večja. Naslednji dan po volitvah pa bomo brali v nemških listih debelo natisnjene članke, kako mogočno je zmagala nemška nacionalna misel in državno edinstvo! (Verjeli bodo to samo tepci.)

Nemški diktaturi ni dovolj, da tepta ljudstvo in ga pošilja v ječe in koncentracijska taborišča; prisilila ga bo tudi, da ji izreče zaupanje in zahvalo.

Mussolini o narodnem socializmu

Ravnatelj pariškega tednika »1933« se je razgovarjal z Mussolinijem o boljšeizmu in narodnem socializmu. Kar je povedal Mussolini o boljšeizmu, da ga sovraži, da je največja duhovna nevarnost, ki ograža našo civilizacijo, da boljšeizem v dejanju ni uspel, ne iznenadja pa, kar pripoveduje o narodnem socializmu:

»Hitlerjevih 24 točk je zelo dvoumnih. In kaj naj pomeni izraz »narodni socializem«? Socializem ostane socializem, to se pravi pojem, ki ima določen pomen, ki mu ga je treba pustiti ali vzeti. Kraseči prilastek »narodni« ne slabi niti pojma, niti z njem mišljene stvari. (Našim bralcem je znano, da je isto, le na bolj duhovit način povedal nemški vseučiliški profesor Teodor Lessing, ki so ga nemški narodni socialisti pred dobrim mesecem umorili v Pragi. Op. uredn.) S socializmom se da napraviti le eno, razušiti ga. Narodni socializem utegne povzročiti popolno zmešnjavo.«

Hujše sodbe o nacionalističnem socializmu res ni mogoče izreči, kakor jo je izrekel ta oče fašizma, v »nacionalistični misli preroreni« »vodnik« nacionalističnih Italijanov.

Bivši nemški vladarji in Hitler

Znano je, kako so nemški monarhi, ki jih je odnesla republikanska revolucija od oblasti, vrtočili okoli Hitlerja in narodnih socialistov. Zlasti bivši prestolonaslednik ni vedel, kako bi bolj na glas in bolj razločno izražal svoje sočuvstvanje s fašizmom. Sicer je bilo to sočuvstvanje bolj enostransko, zakaj nikjer ni fašizem bogve kaj naklonjen monarhični obliki, v najboljšem primeru so dedni vladarji zanj potrebno zlo, ki ga trpi, dokler ne postanejo nadležni. Fašizem je sicer za avtoriteto, pa ne za podedovano, ampak za izbrana »vodnika«. V rokah tega vodnika se družijo in zbira vsa oblast, in tako je pač v človeški naravi, da nihče ne deli rad stvari z drugim, ki jo ima lahko sam, najmanj pa oblast.

Te dni pripravljajo v Münchenu »dan nemške umetnosti«. Tisti, ki sedaj sploh v Nemčiji kaj pripravljajo in smejo kaj pripravljati, so seveda samo narodni socialisti-fašisti. Zanimivo je pri tem dvojje: prvič dejstvo, da ima vprav nekdanja bavarska kraljevska rodbina Wittelsbachov precej zasluge za razvoj umetnosti v Münchenu, drugič, da se kljub

temu narodnim socialistom ni zdelo, da povabijo kakega člana te rodovine na svečanost.

Bolj razložno je res težko povedati, da fašizem ni za vladarje po božji milosti. In različni bivši principi in kralji in knezi, pa tudi bivši cesar sam, utegnejo sprevetiti, da se po republikancih »pokvarjeni« njihovi nekdanji »podaniki« kar nič nočejo poboljšati, čeprav jih je prevzel reakcionaren val, ki ga še cesarska Nemčija ni doživela, in čeprav nimajo nekdanji očitni in manj očitni nasprotniki monarhije danes nobene besede.

MALI ZAPISKI

Prepovedan list.

Minister za notranje stvari je prepovedal razširjati št. 39 »Obrtniškega vjesnika« z dne 23. septembra t. l. List izhaja v Zagrebu.

Dodatne občinske volitve v Czinu.

Belgrajska »Politika« od 11. oktobra poroča: »V občini Cazin v Vrbaski banovini so bile občinske volitve, ki so se vršile dne 6. avgusta, razveljavljene zaradi nepravilnega postopanja volilnega odbora. Zopetne volitve so se vršile dne 8. oktobra. Lista JNS je dobila 3 glasove, opozicija pa 1066 glasov.«

Volitve v delavsko zbornico

so bile zanamive zaradi tega, ker se niso vršile javno, kakor v skupščino in v občinah, ampak tajno.

Uspehi so takšni:

Rdeča lista je dobila v delavski skupini 19.192 v nameščenski pa 1.095 glasov.

»Plava« lista (nacionalistična!) je dobila v delavski skupini 12.785 v nameščenski pa 3.405 glasov.

Bela lista pa je dobila v delavski skupini 9.817 a v nameščenski 735 glasov.

Razen tega je dobila tudi zelena lista v nameščenski skupini 660 glasov.

Mandatov dobe: rdeča lista 25, »plava« 21, bela 13 in zelena 1.

Nemiri na varšavskem vseučilišču.

Na varšavskem vseučilišču so bili veliki boji in pretepi med narodnodemokratskimi in Pilšudskemu zvestimi študenti. En študent je bil ubit in dvanaest ranjenih, deloma težko. Bojevali so se z revolverji in noži skoraj dve uri.

Poljska vlada je nato razpustila vseučilišče, upokojila vse profesorje, rektorja pa sklenila izročiti sodišču, češ da je prepoznal poklicno policijo.

Očitno so Poljaki s sedanjo diktaturo zelo nezadovoljni. Samo nekaj še ne vemo: kateremu inozemstvu bo podteknila poljska vlada, da je nahujskalo študente. Izbire ima dovolj.

Vojaška dela v Julijski Benečiji se nadaljujejo.

Polanci nad Sv. Lucijo, september 1933. Noč in dan se razlega iz našega sela po Tolminski dolini streljanje in vrtanje. Vse hrube nam mislijo podminirati. Zgrajenih je 13 vojašnic, poleg vsake umetno pripravljen hrib. Dela se mrzlično nadaljujejo. Pod cesto in nad njo delajo globoke brloge v hrib. Bajje se bomo morali izseliti vsi vaščani v kratkem. Kam? Molčati moramo in mirno zreti, kaj nam prinese bodočnost (Rob).

»Istra«.

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(61. nadaljevanje.)

Tole pa že niso več besede, ampak dejanje. Leta 1815, pred drugo odpovedjo, je vedel, da mu je treba reči samo besedo, dati znamenje, pa bi se bila vnela državljanska vojna, in če že ne Francija, sam bi se bil morebiti rešil. Pa ni hotel, rekel je: »Človeško življenje ni vredno take cene,« in je podpisal odpoved.⁶⁶

Če položimo na eno skledico tehtnice to, a na drugo tiste strašne besede: »Jaz pljujem na življenje milijona ljudi,« katera skledica bo premahnila?

Strašne besede je sploh rad govoril — pa so prišle potem nad njegovo glavo: pohlepno jih poslušata dva pajka, Talleyrand in Metternich, kakor brenčanje muhe, ki jima je padla v mrežo; poslušata jih tudi umni Taine, in dobri Tolstoj, in štirideset tisoč sodnikov: »Majhen je, kakor mi, mrzek je, kakor mi!«

»Naj je tudi res rekel: »Ko hiti moj veliki politični voz, mora hiteti naprej, in gorje tistemu, ki pade pod njegova kolesa!« — to so zgolj besede za na oder,« pripominja baron Fain, »in velikega igralca slišim v njih, toda bolj spoznavam Napoleona, kadar pravi: »Naj gre noč čez večrajšnji žalitev!« Ali še: »Ne smemo reči, da so ljudje neplemeniti v svojem jedru.« A vendar je bilo to rečeno na Sv. Heleni!⁶⁷

»Kričal je, pa ni bil,« se spominja de Pradt. »Sam sem slišal, kako je rekel nekoč po silnem izbruhu jeze na nekoga svojega zaupnika: »Nesrečnik, sili me, da govorim nekaj, česar niti ne mislim, niti bi mi ne prišlo na misel, da rečem.« Čez četrte ure je vnovič poklical tiste, ki jih je poslal proč, in se obračal k tistim, ki jih je razžalil: to vem po izkustvu.«⁶⁸

»Samo do tule se jezim,« je rekel Napoleon de Pradt in mahnil z dlanjo po vratu.⁶⁹ »Vedite, da človek, resnični človek, ni sposoben sovraštva,« je rekel Las Casesu. »Jeza in nevolja ne trajata dalje od prvega trenutka . . . to je zgolj električna iskra . . . Človek, ki je ustvarjen za državne posle, za oblast, ne gleda na osebe; vidi samo stvari, njih težo in posledice.« — »Zdi se, da bi postal lahko zaveznik svojih najhujših sovražnikov in živel s človekom, ki mu je storil največje zlo,« se čudi Las Cases.

Napoleon sam misli, da oprostča ljudem tako lahko zgolj iz zaničevanja, vendar morebiti ni samo to.

»Ne poznate ljudi,« pravi svojim sojetnikom na Sv. Heleni, »ko se ti razgorčujejo zaradi neštetihih izdajalcev njegovih. Težko je, poznati in presojuditi ljudi. Mar se poznajo sami? In potem, bil sem bolj zapuščen, kot izdan; okoli mene je bilo več slabosti, kakor izdaje: to je Petrova zatajitev; kes in solze ji utegnejo biti blizu.« In konča s komaj če ne najboljšo in najmodrejšo svojo besedo: »Večina ljudi ni slaba.«⁷⁰

V naši »krščanski« civilizaciji ni besede za tisto, kar imenujejo stari: virtus. To ni naša »krepost«, prej junaštvo, hrabrost, in hkratu s tem dobrotu, kot najvišja sila in trdnost duha. Tako dobroto ima Napoleon. Ves je postavljen na ta »sveti kamen« — Pietra-Santa, kakor se je imenovala neka njegova korziška prababica.

Hvaležnost — neugasen spomin na dobro, neomajna zvestoba dobremu — je zlasti moška krepost: zato je tudi v Napoleonu tako silna.

»Nehvaležnost zaničujem kot najgnusnejšo napako srca,« pravi iz srčnih globin. Hvaležnost je prikrita dobrotljivost, je toplota globokih voda. Zato jo tudi skriva tako sramežljivo: »Nisem dober; ne, nisem dober, nikoli nisem bil dober, toda zanesljiv sem.«⁷¹

Napoleonova oporoka je eden izmed najlepših spomenikov človeške »zanesljivosti«.

Spominja se vseh, ki so mu storili dobro v življenju; v svojem spominu obuja davno umrle; ko umira že sam, se jim zahvaljuje v otrocih in vnukih in se vedno boji, da ne bi na kogarkoli pozabil. Deset dni pred smrtjo, že v strašnih smrtnih težavah, piše lastnorčno četrti dostavek k oporoki, »ker nismo spolnili v prejšnjih odstavkih vseh dolžnosti«. Sledi trinajst novih odstavkov. »Sinu ali vnuku generala Dugommierja, bivšega glavnega zapovednika toulonske vojske, — sto tisoč frankov, v spomin na spoštovanje, vdanost in prijateljstvo, ki nam jih je skazoval ta junaški in neustrašeni general. — Sto tisoč frankov sinu ali vnuku Gasparina, členu konventa, zato ker je odobril naš načrt oblege Toulona. — Sto tisoč frankov vdovi, sinu ali vnuku našega pribočnika Muirona, ki je bil ubit zraven nas pri Arcoleju, ko nas je kril s svojim telesom.«

A v enem prvih odstavkov zapuščaja sto tisoč frankov glavnemu vojnemu ranocelniku Larreyu, ker je »to najkrepkosti človek, ki sem ga poznal.«⁷² Dobri pozna dobrega.

Da skazuje vse življenje dobrote svoji stari dojlji, Camilli Ilari, ženi siromašnega korziškega čolnarja, ni čudno; bolj čudno je, da izplačuje iz lastne blagajne na skrivnem pokojnino dojlji Ludovika XVI. in dvema siromašnima starkama, sestrama Maksimilijana Robespierre-a.⁷³ Tako preprosto in čudno je pomiril v svojem srečablju z žrtvijo.

Človeško srce se v malem lahko češče iznenadja in spoznava bolje, kot v velikem; slabeje je včasih viden junak skozi slavolok, kakor skozi ključavnično luknjo.

»O njem govorim lahko samo kot o poloblečenem, in

⁶⁶ Houssaye, 1815, III. 41.

⁶⁷ Fain, 291.

⁶⁸ Fain, 301.

⁶⁹ Bourrienne, II. 139.

⁷⁰ Mémoires, 243; I. 273—274.

⁷¹ Holland, 198.

⁷² Mémoires, IV. 658, 659, 642.

⁷³ Fain, 95.

v tem stanu je bil skoraj zmeraj dober,« se spominja Napoleonov komorni strežaj Constant.⁶⁶

Nekoč, v neki renki vojni, po nekaj nespečnih nočeh, je Constant trdni zaspal v cesarskem šatoru na vladarjevem naslanjaču, za njegovo pisalno mizo, pokrito s papirji in vojnimi zemljevidi. Roke je položil na mizo in naslonil glavo nanje. Zdajci je vstopil Napoleon z maršalom Berthierjem in namelukom Rustanom. Ta dva sta ga hotela zdramiti, pa cesar tega ni dovolil, in ker drugega stola ni bilo, je sedel na rob svoje pohodne postelje in nadaljeval razgovor z Berthierjem o jutrišnji razporedbi. Potreben je bil zemljevid. Napoleon je stopil k mizi in ga začel vleči izpod Constantovega komolca, polahkoma, da bi ga ne zdramil. Ta pa se je zbudil, skočil pokonec in ječjal opravičbe.

»Gospod Constant, zelo mi je žal, da sem vas zbudil. Oprostite mi,« je rekel Napoleon z dobrotljivim nasmehom.⁶⁷

Mnogo njegovih vojaških robotosti — Josipinina rožnata obleka, ki jo je namenoma polil s črnilom, ker se mu ni dopadla, in celo znameniti, čeprav ne zelo verjetni sunek s kolenom v život filozofu Volneyu zaradi neumnega bogokletstva, — vse to lahko oprostimo Napoleonu za to kraljevsko vljudnost.

Paž iz spremstva, mlad deček, je jahal v hudem dežju nekoč vstric vratice cesarske kočije. Ko je Napoleon stopil iz kočije in videl, da je deček moker do kože, mu je ukazal, naj gre v postelj, in je potem mnogokrat spraševal, če se ni prehladil. Paž je pisal o tem materi, in ko je ta brala njegovo pismo, je morebiti zvedela marsikaj o Napoleonu, česar ne ve nihče od štirideset tisoč sodnikov.⁶⁸

Zdravniku O'Mearu na Sv. Heleni je postalo slabo, da se je onesvestil in zgrudil k Napoleonovim nogam. Ko pa se je zavedel, je videl, da je cesar klečal, se nagibal k njemu, mu gledal v obraz in močil sencu s kolonjsko vodo. »Nikoli ne pozabim tiste nežne skrbi, ki sem jo videl v njegovih očeh,« se spominja O'Meara.⁶⁹

Najboljše v ljudeh je najpreprostejše, otroško. »Hudobni ljudje ljubijo redko otroke, a Napoleon jih je ljubil,« se spominja Bourrienne.⁷⁰

Sede na tleh se igra prvi konzul z malim Napoleonom, svojim nečakom, ko da je sam še majhen, in v tem hipu je njegov obraz resničen. Ko pa je čez trenutek stopil k angleškemu poslaniku lordu Witworthu, vpil nad njim in ga strašil s prelomom diplomatskih odnošajev, si je nadel strašno krinko.⁷¹

»Ta dva dneva sem prebil pri maršalu Bessièresu; igrala sva se kot petnajstletna dečka,« piše leta 1806, med Austerlitzem in Jenom.

Štirinajstletna deklica Betsy Balcombe, hčerka gospodarja briarske pristave na Sv. Heleni, kjer je prebil Napoleon prve mesece svojega pregnanstva, je slišala od detinstva o njem samo kot o pošastnem ljudojedu, ki je posebno pohlepen po majhnih deklicah, in se je zelo bala, da bi se srečala z njim; ko pa ga je srečala, se je čez nekaj dni tako navadila nanj, da se je igrala in šalila z njim, kot z vrstnikom. In čez mnogo let, že starka, se ga ni mogla spominjati drugače, kot majhnega dečka, tovariša svojih otroških iger.⁷²

General Gourgaud, eden njegovih prostovoljnih sojetnikov prav tam na Sv. Heleni, je sklenil zapustiti cesarja, pa se je sramoval, da bi mu to povedal. Ko se je Napoleon nekoč sprehajal po vrtu, je zagledal na poti bučico, jo pobral in dal Gourgaudu z otroškimi nasmehom: »Tule, Gorgo, Gorgonček, bučika, — darujem vam jo!« Podariti oster predmet pomeni spreti se. A prav to hoče Gourgaud. »Kar hočeš storiti, stori hitro,« ko da mu je hotel reči Napoleon.⁷³ Žalost, očitanje, laskanje, posmeh, oprostitev — tu je vse to skupaj, in vse je otroško. A nič tega ni razumel Gourgaud, kakor ne razume ničesar v Napoleonovi otročnosti brezupno-odrasli Taine in brezupno po detinstvu hrepeneči Tolstoj.

»Če se ne spreobrnete in postanete, kakor otroci . . . to se pravi, otroško je božje. Zato je tudi v junaku, Človeku Bog in otrok hkratu.

Takšno je hudobno in dobro v Napoleonu. Kaj pa je on sam, — hudoben ali dober? Reči: popolnoma »svet«, je prav tako sirovo-neverno, kakor reči: »hudodelnik«. Hudobno in dobro se bojujeta v njem. Toda tudi v tem boju, kakor v mnogočem drugem, je on bitje ne naše zvrsti, stvar drugega stvarjenja — »človek iz Atlantide«. Njegovo srce je časa mešanice: kaplja neke žrtvene krvi, še ne golgotške, je padla v neko ambrozijo, še ne olimpijsko, in zakipela je mešanica, besno vrenje, — to, kar imenujemo »Napoleonov genij«. Ali da bi mu rekli preprosto »hudodelnik«, moramo biti mi — ki smo otroci najbolj brezbožnega vseh vekov.

Graja junaka, Človeka je graja človeštva. Sto let je že, kar grajamo Napoleona. Ni li že nazadnje čas, da rečemo: najbolj obrekovan iz vseh junakov je on.

Mrtvo njegovo obličje je izmed najlepših človeških obrazov.⁷⁴ Jasno in čisto je, kakor nebo. Na tem obličju se vidi, če že ni v življenju, da je v smrti premagal hudo z dobrim, spolnil »človeško mero, kakršna je tudi mera angela«. Speči polbog in angel hkratu; padel je z neba na zemljo, kerub sile in svetlobe. A mi ga nismo spoznali in glej, kaj smo naredili z njim!

⁶⁶ Constant, I. 7.

⁶⁷ Constant, IV. 201.

⁶⁸ Lévy.

⁶⁹ O'Meara, I. 217.

⁷⁰ Bourrienne, II. 150.

⁷¹ Rémusat, II.

⁷² Abell, 21, 108.

⁷³ Gourgaud, II. 40, 456.

⁷⁴ Lacour-Gayet, 564. — Abrantès, III. 304. — Napoleon na smrtni postelji, risba angleškega kapitana Marryata, napravljena 5. maja 1821, prav na dan cesarjeve smrti.